

Opere filozofice

≡I≡

Francis Bacon (1561–1626), filozof, jurist, om politic cu o activitate de peste treizeci de ani în Parlamentul englez, consilier privat la două curți și lord cancelar al Angliei, a fost unul dintre întemeietorii modernității europene. O gândire enciclopedică și originală, dublată de un remarcabil talent literar, a făcut ca scrierile baconiene să inspire, printre altele, marile proiecte de reformă religioasă și socială din Anglia anilor 1640–1660, înființarea primelor academii științifice, *Enciclopedia Franceză* sau inductivismul secolului al XIX-lea. În același timp, puțini gânditori au avut parte de o receptare atât de eterogenă precum Francis Bacon. Ridicat în slăvi ca primul dintre moderni și ctitor al gândirii științifice moderne, a fost totodată criticat pentru lipsa unui sistem, caracterul fragmentar și retoric al scrierilor sale sau susținerea unor idei care au devenit, pe rând, mituri și marote ale modernității europene.

Opere principale: *Essays* (1597, 1612, 1625), *The Two Bookes of Francis Bacon Of the Proficiency and Advancement of Learning, divine and humane* (1605), *De sapientia veterum* (1609), *Novum organum* (1620), *Historia naturalis et experimentalis: Historia ventorum* (1622), *Historia vitae et mortis* (1623), *De augmentis scientiarum* (1623), *Sylva Sylvarum, or a Natural Historie in Ten Centuries* (1626), *New Atlantis* (1626).

Opere filozofice

≡I≡

FRANCIS BACON

Cele două cărți
despre excelența
și progresul
cunoașterii
divine și umane

Ediția a doua, revizuită

Traducere, comentarii și note
de Dana Jalobeanu și Grigore Vida

Introducere generală
de Dana Jalobeanu

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Coperta: Ioana Nedelcu
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Iuliana Constantinescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Artprint

Francis Bacon
*The Two Bookes of Francis Bacon Of the Proficience and Advancement
of Learning, divine and humane*

© HUMANITAS, 2022, pentru prezenta versiune în limba română

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Bacon, Francis

Opere filozofice / Francis Bacon; trad., comentarii și note

de Dana Jalobeanu și Grigore Vida; introd. generală de Dana Jalobeanu. –

Ed. a 2-a, reviz. – București: Humanitas, 2022 –

7 vol.

ISBN 978-973-50-7782-2

Vol. 1.: Cele două cărți despre excelența și progresul cunoașterii
divine și umane. – 2022. – Conține bibliografie. – Index. –

ISBN 978-973-50-7783-9

I. Jalobeanu, Dana (trad.; coment.; note; pref.)

II. Vida, Grigore (trad.; coment.; note)

1

EDITURA HUMANITAS

Piața Presei Libere 1, 013701 București, România

tel. 021 / 408 83 50, fax 021 / 408 83 51

www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro

Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro

Comenzi telefonice: 0723 684 194

Cuprins

<i>Lista abrevierilor</i>	9
<i>Introducere generală la seria Bacon, Opere filozofice.</i> <i>Proiectul lui Francis Bacon și reconstrucția sa filozofică:</i> <i>o scurtă istorie a unor ediții</i>	13
<i>Bacon în limba română</i>	45
<i>Studiu introductiv la Cele două cărți despre excelența</i> <i>și progresul cunoașterii. Un volum-manifest: inventarul</i> <i>temelor baconiene</i>	51
<i>Notă asupra traducerii.</i>	79
<i>Cronologie.</i>	85

ÎNTÂIA CARTE DESPRE EXCELENȚA ȘI PROGRESUL CUNOAȘTERII DIVINE ȘI UMANE	91
---	-----------

A DOUA CARTE DESPRE EXCELENȚA ȘI PROGRESUL CUNOAȘTERII DIVINE ȘI UMANE	211
[CUNOAȘTEREA UMANĂ].	227
[Istoria]	228
Istoria literelor	228
Istoria naturii aflate în eroare	229
Istoria mecanică a naturii	233
[Istoria civilă]	236
[Istoria ecleziastică].	250

Istoria profesiilor	251
[Istoria Providenței]	251
[Poezia]	253
[Filozofia].	259
<i>Philosophia prima</i> sau despre izvorul științelor	259
[Filozofia divină sau teologia naturală]	264
[Filozofia naturală]	267
Metafizica sau despre forma și scopul lucrurilor	274
[Prudența naturală sau partea operativă a filozofiei naturale]	285
Magia naturală sau marea fizică operativă.	286
Inventarul invențiilor omenești	288
Continuarea problemelor naturale	290
Catalogul erorilor recurente în istoria naturii	291
Despre filozofiile antice	294
Părțile fiziognomiei, despre gesturile sau mișcările corpului	299
Istoriile medicale	310
Anatomia comparată	310
Investigații aprofundate asupra bolilor incurabile.	312
Despre eutanasia fizică	313
Medicina experimentală	314
Imitații ale naturii în băi și ape medicinale.	316
Firul după care se ghidează medicul sau succesiunea de remedii	317
Experiența educată și interpretarea naturii	337
Marile respingeri sau despre idolii înnașcuți și dobândiți ai minții umane	347
Despre demonstrația prin analogie.	351
Despre semnele lucrurilor.	356
Despre metoda directă sau cea pentru fiii cunoașterii	364

Despre înțelepciunea tradiției	369
Despre producerea axiomelor	371
Despre înțelepciunea discursului privat	376
Culorile binelui și ale răului, simple și comparative	378
Antitezele lucrurilor	380
Despre artele maligne și înșelătoare	406
Despre cultivarea minții	409
[Cunoașterea civilă]	431
Despre dirijarea afacerilor	434
Artizanalul destinului sau despre mersul înainte al vieții	444
Despre înțelepciunea legislatorului sau despre izvoarele dreptului	471
[CUNOAȘTEREA DIVINĂ]	476
Despre folosirea legitimă a rațiunii omenești în cele legate de religie	482
Despre gradele unității în cetatea lui Dumnezeu	485
Emanațiile Scripturilor în doctrine pozitive	492
<i>Bibliografie</i>	496
<i>Indici</i>	525
<i>Indice de nume</i>	524
<i>Indice al pasajelor biblice</i>	536
<i>Indice de materii</i>	539

Lista abrevierilor

Ediții de opere, în ordine cronologică

- SEH *The Works of Francis Bacon, Baron of Verulam, Viscount St. Alban, and Lord High Chancellor of England.* Collected and edited by James Spedding, Robert Leslie Ellis and Douglas Denon Heath, 7 vol. (London: Longman *et al.*, 1857–1861)
- LL *The Letters and the Life of Francis Bacon, including all his Occasional Works.* Newly collected and set forth in chronological order with a commentary biographical and historical by James Spedding, 7 vol. (London: Longman *et al.*, 1861–1874)
- Ediții anastatice ale SEH și LL (numerotate continuu, 1–14): Stuttgart–Bad Cannstatt: Frommann–Holzboog, 1961–1963 (format micșorat); New York: Garrett Press, 1968; Cambridge: Cambridge University Press, 2011. Cele 7 volume SEH au apărut și într-o ediție în 15 volume (Boston: Brown and Taggard, 1860–1864; ediție anastatică: St. Clair Shores: Scholarly Press, 1969), precum și într-una în 12 volume, cu o introducere de Graham Rees (London: Routledge / Thoemmes Press, 1996).
- OFB *The Oxford Francis Bacon.* General editors: Graham Rees and Lisa Jardine, 1996–2006; Sir Brian Vickers, 2006– (8 volume apărute din 15 planificate). Oxford: Clarendon Press, 1996–. www.oxfordfrancisbacon.com

Titluri de scrieri, în ordine alfabetică

- ACI *Apologie in certaine imputations concerning the late Earle of Essex*, 1604 (LL III 139–160)

- AHW *An Advertisement touching an Holy Warre*, 1622 (OFB VIII 183–206)
- AL *The Advancement of Learning*, 1605 (OFB IV) / *Opere filozofice*, I
- ANN *Abecedarium novum naturae*, 1622 (OFB XIII 171–225)
- Apo *Apophthegms new and old*, 1625 (OFB VIII 209–279)
- ConF *Confession of Faith*, c. 1602 (SEH VII 217–226)
- CS *Commentarius solutus*, 1608 (LL IV 39–95)
- CV *Cogitata et visa*, c. 1607 (SEH III 591–620)
- DAS *De augmentis scientiarum*, 1623 (SEH I 421–837, latină / IV 272–498, V 3–119, traducere în engleză)
- DGI *Descriptio globi intellectualis*, 1612 (OFB VI 96–169)
- DO *Distributio operis*, 1620 (OFB XI 26–47)
- DPAO *De principiis atque originibus*, c. 1612 (OFB VI 197–267)
- DSV *De sapientia veterum*, 1609 (SEH VI 617–686, latină / 687–764, traducere în engleză)
- DVM *De vijs mortis* (OFB VI 270–359)
- Ess *Essayes or Counsels, Civill and Morall*, 1625 (OFB XV)
- FME *In felicem memoriam Elizabethae*, 1608 (SEH VI 291–303)
- HDR *Historia densi et rari* (OFB XIII 1–169)
- HIP *Helps for the Intellectual Powers... to Sir Henry Saville*, 1598 (SEH VII 97–103)
- HNE *Historia naturalis et experimentalis*, 1622 (OFB XII)
- HV *Historia ventorum*, 1622 (OFB XII 18–131)
- HVM *Historia vitae et mortis*, 1623 (OFB XII 140–377)
- HVII *Historie of the raigne of King Henry the Seventh* (OFB VIII 3–178)
- IM *Instauratio magna*, 1620 (OFB XI), 1622–1623 (OFB XII, XIII), 1623 (SEH I 421–837)
- ML *Maxims of the Law*, 1596 (SEH VII 313–387)
- MS *Meditationes sacrae*, 1597 (SEH VII 229–242, latină / 243–254, traducere în engleză)

- NA *New Atlantis*, 1626 (SEH III 125–166) / *Noua Atlantidă*, trad. Dana Jalobeanu (București: Nemira, 2007)
- NO *Novum organum*, 1620 (OFB XI 48–447)
- PFE *Promus of Formularies and Elegancies*, 1594–1595 (OFB I 533–581)
- PhU *Phaenomena universi*, 1609–1611 (OFB VI 2–61)
- SS *Sylva Sylvarum*, 1626 (SEH II 331–680) / *Opere filozofice*, II (București: Humanitas, 2017)
- TGB *Of the True Greatness of Britain*, c. 1608 (SEH VII 45–64)
- TPM *Temporis partus masculus*, c. 1603 (SEH III 527–539)
- Tr *Tribuit, or givinge that which is due*, 1592 (OFB I 247–287)
- VT *Valerius Terminus*, c. 1603 (SEH III 215–252)

Introducere generală
la seria Bacon, *Opere filozofice*

Proiectul lui Francis Bacon și reconstrucția sa
filozofică: o scurtă istorie a unor ediții

Francis Bacon a fost numit adesea primul dintre moderni, deși multe dintre scrierile sale aparțin mai curând Renașterii decât modernității. Bacon este prin excelență o figură de tranziție. Până astăzi, una dintre cele mai bune introduceri în opera sa a rămas cartea lui Paolo Rossi, *Francis Bacon: De la magie la știință*ⁱ. Un titlu care dă foarte bine seama de perplexitatea cititorului în fața unei filozofii care este, în același timp, surprinzător de modernă și complicat întretesută într-un context istoric pe care nu-l mai recunoaștem și în care ne este greu să ne situăm. Pe de-o parte, putem spune, împreună cu Paolo Rossi, că Bacon a reușit să reprezinte, mai convingător ca oricine altcineva, „imaginea științei moderne“.

Discursul său nu privește doar metoda științei [...]. Privește, înainte de toate, funcția pe care o îndeplinește știința în viața omului, scopurile și valorile care caracterizează cunoașterea științifică; privește ceea ce astăzi am numi etica cercetării științifice; privește, în sfârșit, felul în care această formă de cunoaștere ni se înfățișează față de alte forme ale vieții spiritului: poezia, istoria, religia, etica și politica.ⁱⁱ

ⁱ Paolo Rossi, *Francesco Bacone: Dalla magia alla scienza* (Bari: Laterza, 1957); *Francis Bacon: From Magic to Science*, trad. Sacha Rabino-vitch (London: Routledge and Kegan Paul, 1968).

ⁱⁱ Paolo Rossi, „Bacon’s Idea of Science“, în *The Cambridge Companion to Bacon*, ed. Markku Peltonen (Cambridge: Cambridge University Press, 1996), 26.

Pe de altă parte, Bacon se mișcă cu ușurință pe o hartă a cunoașterii din care ne-au mai rămas familiare doar fragmente dispartate. Mai știm azi ce sunt fizica, metafizica, morala, politica. Prea puțin ne mai sunt cunoscute discipline precum divinația și astrologia, istoria naturală și experimentală a cerurilor sau a vieții și morții, medicina sufletelor sau magia naturală – ca să enumerăm doar câteva dintre științele baconiene cu care se va întâlni cititorul acestui volum.

Francis Bacon a fost numit primul dintre moderni, însă este mult mai des citat decât citit. De altfel, nici nu avem o ediție critică completă a scrierilor sale, alcătuită cu mijloacele din prezent. Nu avem, cu alte cuvinte, un Bacon explicat pe înțelesul cititorului de astăzi, în nici o limbă europeană. Iar în ce privește limba română, lucrurile stau și mai trist: nu avem nici măcar o ediție de opere filozofice. Traducerile care există în limba română au apărut în anii '50–'60 ai veacului trecut, în condiții improprii.ⁱⁱⁱ Unele dintre ele au fost retipărite, fără a fi corectate. În ultimii ani am început să traducem cu intenția de a-i oferi cititorului de la noi ediții bogat adnotate, care să-i înlesnească înțelegerea unor texte vechi de patru sute de ani; așa au apărut *Noua Atlantidă* (2007), *Cele două cărți despre excelența și progresul cunoașterii* (2012) și *Sylva Sylvarum* (2017). A venit, cred, momentul să reunim aceste traduceri și să producem altele în mod organizat în cadrul unei singure serii.

Proiectul Opere filozofice și provocarea sistemului

De ce avem nevoie de o ediție Bacon, *Opere filozofice*? În primul rând pentru că Bacon a scris toată viața sub semnul sistemului. Nici unul dintre moderni nu ne-a convins atât de ușor de unitatea cunoașterii și de rolul conducător al filozofului

ⁱⁱⁱ Vezi, în continuare, „Bacon în limba română“.

în rescrierea ei sub semnul unui proiect grandios. *Marea instaurare* (*Instauratio magna*) este titlul pe care Bacon îl dă acestui proiect, atât de caracteristic pentru modernitate. Și în multe dintre scrierile sale, presărate de-a lungul a patru decenii, Bacon subliniază locul și rolul pe care un anumit text îl va avea în cadrul *Marii instaurări*. În multe privințe, proiectul baconian este revoluționar. Despre *Marea instaurare* el spunea că este:

...un drum complet diferit față de cel cunoscut, un drum pe care-l deschidem în fața intelectului uman, dându-i acestuia și ajutoarele necesare pentru ca mintea să-și exercite autoritatea cuvenită asupra tuturor celor naturale. (OFB XI 10–11)

Spre deosebire de filozofia tradițională aristotelică, în care cunoașterea era definită în funcție de obiect, punându-se accentul pe buna împărțire și organizare a științelor, proiectul baconian definește cunoașterea pornind de la natura gândirii, ceea ce dă demersului un alt tip de unitate. Apoi, unitatea cunoașterii este văzută ca o reflexie a unității naturii. Filozoful nu urmărește doar organizarea și clasificarea științelor, ci, mai ales, legăturile dintre ele și modul în care ele reflectă corespondențele ascunse dintre entitățile lumii naturale. După cum spune Bacon în *Cele două cărți*:

Dumnezeu a alcătuit mintea omului ca pe o oglindă, capabilă să reflecte imaginea lumii întregi și bucuroasă să primească în ea această imagine, așa cum se bucură ochiul când primește lumina. Și, mai mult, nu se mulțumește doar să cuprindă și să păstreze în ea varietatea lucrurilor și semnele vremurilor, ci se ridică deasupra lor pentru a descoperi și a înțelege legile și poruncile neabătute și infailibile care le guvernează. (pp. 103–104)

Diferitele domenii ale cunoașterii sunt ramurile aceluiași copac și au „calitatea specială a întregului și a continuității“ (p. 259). Asta înseamnă că științele nu pot fi, de fapt, separate; iar Bacon subliniază că studierea uneia independent de celelalte se numără printre principalele cauze care au dus la regresul

cunoașterii. Dar, dacă lucrurile stau așa, ne aflăm într-o situație aparent paradoxală. Cum poate cercetătorul naturii să purceadă la drum dacă nu poate delimita domeniul, dacă nu poate defini și separa lucrurile, astfel încât să le trateze pe rând? Cum cuprindem, dintr-odată, întreaga coroană a copacului cunoașterii?

Răspunsul lui Bacon este: cu ajutorul unei noi metode de investigație, valabilă pentru toate domeniile cunoașterii. O metodă capabilă să extragă, din infinita diversitate a faptelor, propoziții teoretice cu grade de generalitate și abstractizare din ce în ce mai ridicate, într-un proces organizat, gradual și repetitiv pe care Bacon îl numește *inductio* sau „interpretarea naturii“. Înzestrați cu această nouă metodă, cercetătorii naturii ar putea să completeze științele existente sau să producă noi discipline ale cunoașterii, într-un mare proces de renovare și restaurare care ar avea cu totul alte dimensiuni decât cele ale filozofiei tradiționale. În plus, dacă toți cercetătorii naturii ar opera cu aceeași metodă, ei ar putea colabora în mod natural. Omenirea n-ar mai fi mereu în situația de a pierde sau a uita, iar generațiile succesive ar contribui, pe rând, la progresul cunoașterii. Aceasta este promisiunea lui Bacon. Ea se numește *Marea instaurare*.

Fantasma Marii instaurări

Bacon făgăduiește o metodă și un plan de lucru, doar că nu ajunge prea departe cu nici unul dintre proiecte. Poate că locul în care planul e descris cel mai clar este la începutul unui volum publicat în 1620 sub titlul *Instauratio magna*. Textul, numit *Planul lucrării (Distributio operis)*, schițează un proiect în șase părți. Prima parte urma să fie o enciclopedie a cunoașterii moștenite, o descriere a „globului lumii intelectuale“ care să cuprindă toate artele și științele cunoscute, dar și locurile goale, absențele, științele care ar fi urmat să fie construite. Bacon a scris mai multe versiuni ale acestei prime părți. Întâia dintre

ele este chiar *Progresul cunoașterii* sau, cu titlul complet, *Cele două cărți despre excelența și progresul cunoașterii divine și umane*, volumul cu care se deschide seria Bacon, *Opere filozofice*. Partea a doua a *Marii instaurări* urma să fie un „discurs despre metodă”, un nou instrument de producere a cunoașterii, *Noul organon* (*Novum organum*). Din nou, Bacon a scris mai multe versiuni ale acestui text, nici una definitivă. Cea publicată într-un final (în 1620, odată cu volumul amintit mai sus) nu este tratatul despre metodă, nici instrumentul cu ajutorul căruia se pot produce noi științe, ci doar o prezentare introductivă, destul de generală, organizată în aforisme și în mod explicit neterminată.^{iv} În planul baconian de reformă a cunoașterii, tratatul complet despre metodă figurează printre deziderate.^v Nici partea a treia a *Marii instaurări* nu a fost încheiată, deși Bacon a lucrat probabil la ea mai mult decât la oricare alta. Trebuia să se numească „Fenomenele universului” și să constituie banca de date asupra căreia generațiile viitorului urmau să aplice noua metodă. În ultimii ani din viață, Bacon a reușit să scrie câteva bucăți din această parte a treia, un fel de modele de lucru pentru cercetătorii ce aveau să vină.^{vi} Le-a numit „istorii naturale

^{iv} Graham Rees, „Introduction: The *Novum Organum* in Context” (OFB XI xix-cxvii); Dana Jalobeanu, „On Metaphysics and Method, or How to Read Francis Bacon’s *Novum Organum*”, *Epistemology & Philosophy of Science*, vol. 58, nr. 3 (2021): 98–119.

^v Cu doar un an înainte de moartea sa, în 1625, Bacon îi scria unui corespondent venețian, Părintele Fulgenzio Micanzio, că mai are de adăugat *Noul organon* o parte a doua și că urmează să o scrie, căci „am conceput-o deja și mi-am ordonat-o în minte” (LL VII 532–533).

^{vi} În aceeași epistolă către corespondentul său venețian, Bacon notează: „Acele părți [din istoria naturală] pe care le-am publicat deja, «Despre Vânturi» [e vorba despre *HV*] și «Despre Viață și Moarte» [se referă la *HVM*], nu sunt istorie pură, din pricina axiomelor și considerațiilor teoretice pe care le cuprind, ci sunt un gen de scriere care amestecă istoria naturală cu o mașinărie a intelectului, încă imperfectă și neșlefuită, care constituie partea a patra a *Instaurației*” (LL VII 532–533).

și experimentale“. Cea mai populară dintre ele a fost publicată postum, sub numele de *Sylva Sylvarum sau O istorie naturală în zece secole*, pe care o găsiți ca volumul doi al seriei de față. Partea a patra a proiectului baconian trebuia să conțină modele de aplicare a metodei la istoriile naturale și experimentale, pentru edificarea cititorilor și pentru educarea generațiilor viitoare. Ea s-ar fi numit „Scara intelectului“, un titlu care descrie drumul ascendent corect (și corectat, cu ajutorul metodei) pe care mintea umană ar putea să se ridice de la diversitatea istoriilor naturale la construcții teoretice cu grad tot mai mare de generalitate și abstractizare. Bacon se referă uneori la această parte numind-o „mașinăria intelectului“. După cum explică în *Planul lucrării*:

Nu vorbesc despre exemple care să ilustreze învățături sau reguli particulare [...], ci de tipuri sau modele care să ne aducă în fața ochilor întregul proces prin care trece mintea și ordinea impecabilă a investigației, pe subiecte în același timp remarcabile și diferite între ele. (OFB XI 42–43)

Din această parte ne-au rămas doar câteva fragmente.^{vii} Din partea a cincea a *Marii instaurări* avem încă și mai puțin. Potrivit planului, ea ar fi trebuit să conțină exemple de cercetare experimentală a naturii obținute *fără* ajutorul metodei. Partea a șasea și ultima ar fi trebuit să fie filozofia baconiană propriu-zisă, acea formă de investigație „legitimă, riguroasă și castă“ (OFB XI 44–45) pe care Bacon a căutat-o toată viața și pentru care toate celelalte părți reprezentau doar preliminarii. Însă această „Filozofie secundă sau știință activă“ este propusă mai mult ca un deziderat; Bacon recunoaște că realizarea părții a

^{vii} Deși, după cum am văzut, Bacon părea dispus, la sfârșitul vieții, să clasifice unele dintre istoriile sale naturale nu în partea a treia, ci în partea a patra a marelui plan. Cititorii lui Bacon au avut de-a lungul timpului diferite interpretări pentru această parte a patra, unii identificând bucăți din diverse scrieri care ar fi urmat să facă parte din ea.

șasea îi depășește, de fapt, puterile și că nu se așteaptă să ajungă să o scrie.^{viii}

S-au spus foarte multe despre caracterul neterminat al proiectului baconian de reformă a cunoașterii. Aproape fiecare ediție de scrieri ale lui Bacon începe prin a remarca cât de mare este discrepanța dintre idealul sistemului și realizarea lui efectivă. Dar și cât de important este ca în evaluarea scrierilor individuale să identificăm locul proiectat pentru ele în cadrul acestui sistem ideal. De aceea, toate edițiile Bacon, începând cu cele din secolul al XVII-lea și până la *The Oxford Francis Bacon*, aflată în curs de publicare, sunt opere de reconstrucție filozofică, așa cum voi încerca să vă arăt în continuare.

*Între iluzia sistemului și cultul fragmentarului:
premisele filozofice ale edițiilor Bacon*

Nu doar edițiile de opere baconiene presupun o muncă de reconstrucție din fragmente; uneori același lucru se întâmplă cu ediția unui singur text. Există, în scrierile lui Bacon, un joc între aspirația către sistem și cultul fragmentarului. Vedem cum texte scrise cursiv sunt dezasamblate și fragmentate în vederea publicării, pentru a se înfățișa cititorului sub forma unor colecții de aforisme (ca în *Noul organon*) sau al unor colecții de experimente (ca în *Sylva Sylvarum* sau alte istorii naturale și experimentale). Contradicția e doar aparentă, căci aspirația către sistematic și practica fragmentarului nu se desfășoară pe același palier. Când vine vorba despre cercetarea naturii, Bacon este în mod esențial antidogmatic și antisistematic. Ne atrage atenția asupra distorsionărilor de tot felul care pot proveni din prejudecățile sau din

^{viii} Deja în *DO* Bacon spune că „ducerea la îndeplinire a acestei părți nu stă în puterile mele“ (OFB XI 44–45). În aceeași scrisoare târzie către Părintele Fulgenzio, Bacon mărturisește că și-a pierdut orice speranță de a putea lăsa ceva scris din partea a șasea, dar că, poate, „generațiile viitoare o vor duce la îndeplinire“ (LL VII 532–533).

teoriile noastre^{ix} și care ne împiedică, adesea, chiar investigațiile experimentale. Mai mult, Bacon susține că organizarea sistematică a cunoașterii experimentale tinde să oprească cercetarea, căci abordările sistematice ne dau senzația că lucrurile sunt deja cunoscute și, astfel, suprimă întrebările și înăbușă curiozitatea. Prin contrast, aforismele, colecțiile de probleme, seriile de experimente ridică întrebări, incită imaginația, stârnesc mirare; din ele izvorăște dorința de a continua investigația filozofică. În *Cele două cărți*, Bacon face apologia colecțiilor de probleme, scrieri capabile să clasifice și să organizeze îndoiala.

În primul rând, salvează filozofia de falsuri și erori atunci când ceea ce nu este complet demonstrat nu este reținut sub forma unei aserțiuni, pentru ca o eroare să ducă la alta, ci păstrat sub formă conjecturală. În al doilea rând, putem vedea înregistrarea scrisă a unei îndoieli ca pe o sugativă, ca pe un burete menit să absoarbă cunoaștere. Ceea ce, în lipsa îndoielii, nu ne-ar fi atras niciodată cunoașterea apare astfel – ca urmare a sugestiei și a interogației produse de îndoială – și poate fi supus investigației. (p. 290)

La ce mai servește atunci idealul sistemului, fantasma *Marii instaurări*? Bacon oferă un dublu motiv. Pe de-o parte ne ajută să ne orientăm, ne ține mereu pe drum și ne dă un țel comun în numele căruia putem continua investigarea punctuală a naturii. Pe de alta, un astfel de ideal al sistemului face parte din fondul de convingeri al tuturor cercetătorilor naturii. Fantasma unei „mari instaurări“ este povestea care îi unește și care dă sens noțiunii de „comunitate științifică“, fără de care cercetarea naturii nu ar putea funcționa.

Proiectul lui Bacon a prins extraordinar de bine în a doua parte a secolului al XVII-lea, atât în Anglia, cât și în restul

^{ix} Pentru o discuție, vezi Dana Jalobeanu, „Francis Bacon on Sophists, Poets and Other Forms of Self-Deceit (or, What Can the Experimental Philosopher Learn from a Theoretically Informed History of Philosophy?)“, în *Experiment, Speculation and Religion in Early Modern Philosophy*, ed. Alberto Vanzo, Peter R. Anstey (London: Routledge, 2019).

Europei, iar o mare parte din cunoașterea produsă în nou-înființatele societăți științifice de la Paris și Londra a fost în mod explicit asociată cu istoriile naturale și experimentale propuse de *Marea instaurare*.^x În paralel, edițiile Bacon din secolul al XVII-lea au reconstruit în felul lor proiectul baconian, pornind, în principal, de la două dintre cele șase părți expuse mai sus. În primul rând, editorii lui Bacon, ca și majoritatea cititorilor, au considerat că partea cu adevărat importantă a proiectului este „istoria naturală a lordului Bacon”. În Anglia anilor de dinainte de Restaurare, aceasta era *Sylva Sylvarum*, iar după 1660, un volum compozit care cuprindea *Sylva Sylvarum*, *Noua Atlantidă*, traduceri în limba engleză din *Istoria vieții și a morții* (*Historia vitae et mortis*) și alte fragmente de istorii naturale.^{xi} A doua cheie de boltă a proiectului baconian era, pentru editorii din secolul al XVII-lea, *De augmentis scientiarum*, un volum publicat în 1623 care reia și amplifică temele pe care le găsim în *Cele două cărți*. Spre deosebire de volumul publicat în 1605, *De augmentis* este scris în latină, pentru un public european.^{xii}

Pentru a vedea cum se poate reconstrui filozofic proiectul *Marii instaurări* pornind doar de la partea întâi (*De augmentis scientiarum*) și partea a treia (istoria naturală), merită să ne

^x Pentru o discuție, vezi Peter Anstey, Dana Jalobeanu, „Experimental Natural History”, în *The Cambridge History of Philosophy of the Scientific Revolution*, ed. David Marshall Miller, Dana Jalobeanu (Cambridge: Cambridge University Press, 2022); William Lynch, *Solomon's Child: Method in the Early Royal Society of London* (Stanford: Stanford University Press, 2001).

^{xi} Pentru o discuție, vezi Dana Jalobeanu, *The Art of Experimental Natural History: Francis Bacon in Context* (Bucharest: Zeta Books, 2015); *id.*, „Baconian Natural and Experimental History”, în *Encyclopedia of Early Modern Philosophy and the Sciences*, ed. Dana Jalobeanu, Charles T. Wolfe (Cham: Springer, 2022).

^{xii} *Opera Francisci Baronis de Verulamio Vice-Comitis Sancti Albani, Tomus Primus: Qui continet De dignitate & augmentis scientiarum libros IX* [ed. William Rawley] (Londini: In Officina Ioannis Haviland, 1623).